

Бабичев А. И., Котенева И. С. Современные организационно-педагогические основы патриотического воспитания студенческой молодежи

Статья посвящена актуальной для системы воспитания проблеме в области воспитания. Раскрывает организационно-педагогические основы создания системы патриотического воспитания молодежи в современных условиях. В статье представлены краткое историческое и историко-педагогическое описание исследуемого феномена. Раскрыта система работы по патриотическому воспитанию студенческой молодежи. Охарактеризованы принципы патриотического воспитания студентов. Определены его основные направления актуальные для сегодняшнего нашего государства. Охарактеризовано содержание современного патриотического воспитания молодежи в высшей школе и его составляющие.

Ключовые слова: патриотическое воспитание, патриот, патриотизм.

Babichev A. I., Koteneva I. S. Modern organizational-pedagogical bases of patriotic education of student's youth

Article is devoted to an actual problem for an educational system in the field of education. Opens organizational-pedagogical bases of creation of system of patriotic education of youth in modern conditions. In the article are presented the short historical and historical-pedagogical description of an investigated phenomenon. The system of work on patriotic education of student's youth is opened. Leading principles of patriotic education of students are characterised. Its basic directions actual for the present day the states are defined. The maintenance of modern patriotic education of youth in the higher school and its components is characterised. The basic components of investigated concept are in details considered. The presented material allows to update the maintenance of patriotic education of student's youth. Substantially to fill its organizational forms and methods.

Key words: patriotic education, patriotism, patriot.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.

УДК 378.035.6(477)+355.23

В. Ф. Баранівський

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ
КАДРІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ**

Вітчизняний та світовий досвід переконливо довів, що армія (військо) є більш надійними та досягають перемог над ворогом за умов

більшої згуртованості, вищого духовного та морально-бойового потенціалу. Патріотизм є ключовою складовою такого потенціалу. Саме високий патріотизм українських козаків допомагав перемагати ворогів в період Козацько-Гетьманської держави, стояти до кінця воякам Української повстанської армії. Сьогодні патріотизм військовослужбовців Збройних Сил України допомагає їм успішно виконувати свій конституційний обов'язок по захисту територіальної цілісності країни від російського агресора та сепаратистів. Найбільш свідомою, патріотичною частиною війська завжди був офіцерський корпус. Рівень їх патріотизму, національно-патріотичної свідомості, відданості інтересам українського народу є найважливішою характеристикою, ознакою їх інтелігентності. Всі генерали та офіцери навчалися чи навчаються у військових навчальних закладах. Проблема, що виносить до розгляду актуальна всіх вищих начальних закладів України, що мають відношення до підготовки фахівців для Збройних Сил.

Мета дослідження. Обґрунтувати потребу поглиблення патріотичного виховання військових кадрів Збройних Сил України, привернути увагу до необхідності посилення національно-патріотичного виховання як ключової складової становлення українського воїна-патріота.

Завдання дослідження. Проаналізувати на теоретичному та практичному рівні стан та проблеми патріотичного виховання української військової інтелігенції; виявити головні проблеми та недоліки патріотичного виховання в системі навчальної роботи та морально-психологічного забезпечення у ВНЗ України, надати рекомендації щодо формування патріотичних якостей військових кадрів.

В наукових працях сучасних зарубіжних авторів достатньо інтенсивно висвітлюється питання щодо національно-патріотичного виховання військових кадрів. В Україні час від часу піднімається проблема військово-патріотичного виховання військовослужбовців. Водночас недостатньо аналізується питання щодо поєднання військово-патріотичного з національно-патріотичним вихованням.

У проблемі патріотичного виховання військової інтелігенції важливо, на наш погляд, звернути увагу на два її аспекти: **теоретичний** та **практичний**.

Теоретичний аспект полягає у висвітленні актуальності, сутності та особливостей патріотичного виховання військових кадрів. *Практичний* – у висвітленні проблем, шляхів та заходів його покращення в сучасних умовах.

Загальноприйнятим є розуміння патріотизму як усвідомлене почуття любові до Батьківщини та діяльність, що спрямована на служіння та захист інтересів своєї Вітчизни. Патріотизм є однією з найважливіших соціально-психологічних характеристик людини як особистості. Патріотизм належить до вищих людських почуттів, що характеризують людину як громадянина, носія певних духовних якостей.

В історичному аспекті патріотизм – одне із найбільш глибоких у світовій історії почуттів. Воно виникло та формувалося водночас з такими поняттями як рідна земля, країна, держава, батьківщина, вітчизна. Ще з прадавніх часів патріотизм, почуття національної гідності були притаманні нашому українському народові. Неможливо на сьогодні уявити дійсного інтелігента, громадянина української держави, який би не був патріотом України.

Патріотизм – це світоглядна, моральна та почуттєва якість, що поєднує людей в єдине організоване суспільство, спрямовує їх діяльність на піднесення своєї Батьківщини, на благо всіх громадян. Почуття патріотизму важливе особливо для військових людей, для військової еліти – офіцерів, генералів – для яких захист інтересів українського народу є конституційно визначене завдання.

Патріотизм у державі формується, насамперед, на національному духові, який поєднує представників титульної (корінної) нації в єдине суспільство. Для України, яка тривалий час перебувала у складі російської, а потім радянської імперії, коли цілеспрямовано нищилася етнічна та національна самосвідомість українців, в сучасних умовах особливо актуальною є проблема її реанімації, відновлення та розвитку. Одним із найважливіших соціально-психологічних механізмів, через який здійснюється відновлення та розвиток національної свідомості та самосвідомості є ідентифікація та самоідентифікація.

Процес самоідентифікації етносу чи нації є вельми складним. Його нормальний перебіг передбачає щонайменше три наступні чинники. *Перший*: здатність особистості усвідомлювати певні специфічні особливості нації, до якої вона себе відносить, тобто з якою себе ідентифікує; *другий*: усвідомлення важливості знань про те, як ставляться до нації, з якою дана особистість себе ідентифікує, представники інших національних спільнот; *третій*: усвідомлення того факту, що кожна національна спільнота завдяки лише їй притаманним специфічним особливостям, що органічно поєднуються із загальнолюдськими, служить невичерпним джерелом збагачення всіх інших етносів, націй, які разом складають людство.

Надзвичайно важливо, щоб у процесі самоідентифікації гармонійно поєднувались усі три згадані моменти. Відсутність хоча б одного з них у свідомості та самосвідомості особистості або перебільшення чи абсолютизація ролі якогось із них спричиняє вади у національній свідомості та самосвідомості. Скажімо, переоцінка чи абсолютизація третього чинника у поєднанні з нехтуванням значення двох інших за певних умов може стати причиною космополітичних збочень людини. Подібно до цього, причиною виникнення деструктивних націоналістичних тенденцій, а також шовіністичної ангажованості людини може слугувати гіперболізація ролі першого чинника у поєднанні з категоричним відкиданням значення двох інших. Це зумовлює намагання відгородитися від усього, що стосується інших

етносів, націй, уперте невизнання того факту, що усі етноси, нації – усі без винятку – є самодостатніми, неповторними цінностями і що не існує, ніколи не могло бути й не буде етносів, націй «великих», «найважливіших», «найголовніших» та тих, котрі, мовляв, «нікчемні», не варті уваги – тим паче поваги. Такі, з дозволу сказати «класифікації», а точніше – розсортування етносів та націй є, як відомо, витвором великодержавно, шовіністично налаштованої імперської політики, мета якої завжди полягає у тому, аби узаконити і забезпечити виняткове, привілейоване становище, яке в усіх імперіях посідала панівна нація. Таке становище панівної нації, наприклад, в російській та радянській імперіях посідали росіяни.

Ще однією проблемою загальнотеоретичного, а водночас і практичного характеру, що є в Україні і яка має враховуватись в роботі вищих навчальних закладів по підготовці офіцерських кадрів є й така. Поряд з низьким рівнем національної самосвідомості, патріотизму в значної частини етнічних українців є низьким рівень патріотичних почуттів до своєї Батьківщини – України і з боку значної кількості певних представників інших націй та етносів, що проживають в Україні. Деякі представники цих націй до України ставляться як до території, на якій вони проживають та задовольняють свої власні інтереси. Представники національних меншин на рівних правах мають можливість навчатися у вищих військових та цивільних закладах України, стати офіцерами її Збройних Сил. Звичайно, що інтелігентна особистість, патріот української держави має добре знати й шанувати державну мову, українську культуру, традиції українського народу. На жаль, поки що на практиці це питання є надто болючим для українського суспільства, для Збройних сил України. Наприклад, ми ще можемо зустріти таке явище коли певні офіцери, командири, начальники проводять наради, дають розпорядження, проводять бесіди зі своїми підлеглими російською мовою, ігнорують таким чином державну – українську мову.

На завершення розгляду теоретичних засад патріотичного виховання військової інтелігенції в Україні слід підкреслити наступне. Жодна нація, в тому числі і корінна (титульна), не може бути поважною, шанованою, якщо вона шануючи себе не шанує інші нації, етноси, які проживають у країні. Більш того, специфічні властивості корінної нації усвідомлюються тим виразніше, чим повнішими є знання про особливості інших національних спільнот, оскільки це дає можливість для порівняння. Поєднання інтересу до особливостей своєї нації з інтересом до характерних відмінностей інших національних спільнот є явищем цілком природнім і притаманним людям інтелігентним, з високорозвиненою національною самосвідомістю. Саме на такому методологічному підході має будуватися система національно-патріотичного виховання і у вищих навчальних закладах по підготовці військової еліти України. Звичайно у цьому процесі має бути «золота середина», суть якої полягає у тому, що громадянин України, будь-то

етнічний українець чи представник певної національної меншини усвідомлюючи себе представником своєї нації водночас повинен бути щирим патріотом української держави, збагачувати її духовні та матеріальні цінності особистою працею, вкладом у захист спільної для всіх держави – України від посягань ворогів.

Завдання системи освіти, зокрема вищої школи України, саме й полягає у забезпеченні такого виховання військової еліти. Напевно не може бути позитивним приклад із середньої школи, коли українським школярам з другого класу пропонується вивчення двох чи більше іноземних мов і це робиться за умови коли багато із них не знає рідної української, державної мови.

25-й рік Незалежності України, існування її Збройних Сил поряд з теоретичними проблемами в становленні системи вищих навчальних закладів по підготовці військових кадрів, як патріотів своєї держави, висвітлили і низку практичних проблем та недоліків.

Головна з них, найбільш загальна, полягає, на наш погляд, в необхідності підсилення та вдосконалення всієї системи патріотичного виховання військових кадрів. У 1991 році українська нація отримала унікальний шанс створити свою незалежну державу, відродити національну культуру, традиції тощо. Такій можливості передував довгий шлях боротьби, військових змагань до волі та незалежності. За волю героїчно загинули мільйони і мільйони українців. Необхідно відновити їх славні імена, усвідомити їх історичний подвиг. Є нагальною потреба в системі ВНЗ України посилити виховання на бойових та трудових традиціях українського народу, всіма заходами висвітлювати та пропагувати досягнення українців у вітчизняній та світовій науці, культурі, військовій справі, спорті тощо. Тим паче, що у більшості випадків досягнення українців принижувалися іншими державами та націями. Багато історичних та культурних цінностей українців пограбовано та загарбано іншими державами. А таких видатних українців як Березовський, Бортнянський, Ведель, Можайський, Пулюй, Корольов, Гоголь, Вернадський та багатьох інших зараховують до росіян чи поляків. Досягнення багатьох українців замовчувалися або паплюжилися. Особливо багато таких потуг було з боку Росії, Польщі, деяких інших держав та народів.

На жаль, і сьогодні історія України, її військовий та українознавчий аспект недостатньо представлений до вивчення у вищих військових закладах держави. Скорочується кількість навчальних годин для вивчення історії України, історії військового мистецтва України, українознавства, української та світової культури у вищих військових навчальних закладах України. Досвід роботи зі слухачами, курсантами військових навчальних закладів свідчить про невисокий рівень їх світоглядної, культурологічної, українознавчої підготовки.

Патріотичне виховання військових кадрів у ВНЗ має носити активний, творчий та наступальний характер. Патріотичний аспект має

бути присутнім під час вивчення всіх навчальних дисциплін, під час воєнно-ідеологічної підготовки, інформаційно-пропагандистських та культурно-просвітницьких заходів. Великі можливості щодо патріотичного виховання мають такі дисципліни як історія України, філософія, українознавство, культура, педагогіка, психологія, виховна робота, морально-психологічне забезпечення життєдіяльності військ тощо. На присутність патріотичного аспекту у ВНЗ МО України постійно мають звертати увагу як викладачі, так і організатори навчально-виховного процесу.

Звичайно, патріотична спрямованість навчально-виховного процесу забезпечується, перш за все, підбором керівного та науково-педагогічного складу навчального закладу. Привертає до себе увагу той факт, що кадрові органи на цю сторону звертають недостатньо уваги, надаючи перевагу військово-професійним, а не світоглядним якостям науково-педагогічних працівників. А тому іноді до слухачів, курсантів, студентів потрапляють люди з застарілими поглядами, які не можуть задовольнити сучасні потреби у підготовці дійсно українського військового інтелігента.

Важливим резервом у посиленні патріотичного гартування офіцерів є наукова робота. Як свідчить досвід, патріотизм, патріотичне виховання ще не проходить червоною смугою через зміст багатьох дисертацій, рефератів, магістерських робіт. Окремі праці, які були присвячені цій темі, були виконані на низькому рівні, виявили недостатній рівень знань першоджерел українських класиків, недостатнє розуміння сучасних етно-національних процесів в Україні та українському війську.

Неоціненну роль у сучасному суспільстві в справі патріотичного виховання відіграють засоби масової інформації: теле-, радіопередачі, газети, журнали, книги, брошури, навчальна література, відео- та аудіо продукція, кінофільми тощо. Незважаючи на певне засилля інформації різного гатунку в державі, в Збройних Силах відчувається недостатність інформації патріотичного спрямування. Рідкими явищами в системі виховної роботи ВНЗ України є українські вистави, кінофільми, книги, брошури, плакати, навчальна література, що за своїм змістом спрямовані на підняття іміджу України, її Збройних Сил, на піднесення патріотичного духу військовослужбовців, молоді України.

У низці військових навчальних закладів Міністерства оборони України накопичено позитивний досвід щодо підбору слухачів, ад'юнктів, проведення з ними цікавої та корисної виховної роботи шляхом культурно-мистецьких заходів за активної їх участі, а також шляхом проведення конференцій, семінарів, зустрічей з представниками української культури, науки, церкви. Серед таких ВНЗ необхідно відзначити Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Академію сухопутних військ ім. гетьмана Петра Конашевича – Сагайдачного. Хоча і в цих закладах освіти Міністерства оборони України є значні резерви для активізації національно-

патріотичного виховання особового складу. Позитивний досвід цих ВНЗ може бути використаним в інших навчальних закладах.

В якості підсумку слід зазначити, що сьогодні Україна та українське військо як ніколи потребує свідомих, високо підготовлених військових інтелігентів, які зможуть не тільки силою наказу чи матеріального заохочення, але й своїм моральним авторитетом повести за собою військо. Таких патріотів має готувати, перш за все, вищий навчальний заклад. Вищезазначені рекомендації далеко не охоплюють увесь процес патріотичного виховання у ВНЗ, але їх врахування, на нашу думку, принесе позитивний результат.

Надалі слід конкретизувати аналіз національно-патріотичного виховання військових кадрів з урахуванням досвіду антитерористичної операції в Україні.

Список використаної літератури

1. Актуальні питання ідеології та ідеологічної роботи в українському війську: монографія / [Алещенко В. І., Баранівський В. Ф., Кобзар А. О., Кривець Л. В.]; під заг. ред. В. Ф. Баранівського – К. : «Золоті ворота», 2014. – 232 с. **2. Пальчик С. І.** Ідеологічні аспекти патріотичного виховання в Збройних Силах України / Матеріали науково-практичного семінару (Київ, 14 травня 2013 р.) / Мін-во оборони України. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. – К. : НУОУ, 2013. – С. 206, 207. **3. Сухомлинський В. О.** Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості: вибрані педагогічні твори в 5-и тт. / В. О. Сухомлинський. – К., Радянська школа, 1977. – Т. 1. – С. 177 – 184. **4. Щербань П. М.** Національне виховання в сім'ї / П. М. Щербань. – К. : Борівітер, 2000. – С. 26 – 30.

Баранівський В. Ф. Національно-патріотичне виховання військових кадрів у вищих навчальних закладах України

Висвітлюються стан та проблеми національно-патріотичного виховання військових кадрів у системі вищих навчальних закладів України. Обґрунтовуються причини недостатнього рівня національної самосвідомості українців як наслідок тривалого перебування України в колоніальній залежності від інших країн. Підкреслюється важливість вирішення цієї проблеми в Україні, зокрема в системі підготовки військових кадрів. Патріотизм є ознакою дійсного військового інтелігента. Засобами національно-патріотичного виховання військових кадрів є виховна робота, вивчення історії України та Українського війська тощо. Патріотизм у державі, війську має формуватися на засадах взаємоповаги корінної (титульної) української нації та національних меншин, які проживають в Україні. Патріотами України мають бути всі, як етнічні українці, так і інші представники українського народу.

Ключові слова: військові кадри, патріотизм, вищий навчальний заклад.

Барановский В. Ф. Национально-патриотическое воспитание военных кадров у высших учебных заведениях Украины

Освещаются стан и проблемы национально-патриотического воспитания военных кадров в системе высших учебных заведений Украины. Обосновываются причины недостаточного уровня национального самосознания украинцев как следствие их длительного пребывания в колониальной зависимости от других стран. Подчеркивается важность решения этой проблемы в Украине. Патриотизм является отличием настоящего военного интеллигента. Способами национально-патриотического воспитания военных кадров являются воспитательная работа, изучение истории Украины, Украинского войска и др. Патриотизм в государстве, армии должен формироваться на основе взаимного уважения коренной (титульной) нации и национальных меньшинств, которые проживают в Украине. Патриотами Украины должны быть все, как этнические украинцы, так и другие представители украинского народа.

Ключевые слова: военные кадры, патриотизм, высшее учебное заведение.

Baranovskiy V. F. Nationally-patriotic education of military personnel is in higher educational establishments of Ukraine

In the article the status and problems nationally – patriotic education of military personnel of higher educational establishments of Ukraine light up. Reasons of insufficient level of national consciousness of Ukrainians are grounded as a result of their protracted stay in colonial dependence on other countries. Importance of decision of this problem is underlined in Ukraine. Patriotism is the difference of the real military intellectual. The methods of national – patriotic education of military personnel are educational work, studying of history of Ukraine, Ukrainian army and others an Important place in the system of national – patriotic education of military personnel is scientific work of students, the media, cultural education. Patriotism in the state, the army should be formed on the basis of mutual respect for the indigenous (titular) nation and national minorities living in Ukraine. The patriots should be all, as ethnic Ukrainians, and other representatives of the Ukrainian people.

Key words: military personnel, patriotism, high educational institution in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2015 р.

Прийнято до друку 30.10.2015 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Савченко С. В.